

AZ ELME- ES „IDEBETEGSÉGEK“ OKAIRÓL

AZ ORVOSTUDOMÁNYOK népszerűsítésénél az orvosnak mindig nagyon elővigyázatosnak kell lennie. Mi, elmegyógyászok, kik számtalan lelki eredetű bántalommal bajlódunk, tudjuk, hogy a felvilágosítás helytelen módja többet árthat, mint aminő kárt okoz a teljes tudatlanság. Nagyon sokszor látunk lelki bántalmat, neurózist kifejlődni, — többnyire már születésüknél fogva ideges alkatú egyéneknél — az érelmeszesedést, a masturbáció következményeit, a szívbetegségeket, a Freud-féle tanokat tárgyaló, rendszerint lélektanilag kellően nem képzett írók felületes ismertetéseinek kritikátlan olvasása következtében. Szinte felbecsülhetetlen az a kár, amit a Freud-féle tanok népszerűsítése és lépten-nyomon mindenüttvaló alkalmazása okoz.

A felvilágosításra azonban mégis szükség lesz, mert egyedül csak a felvilágosítás helyes módja veheti fel a harcot a tudatlanság kárt okozó hatásával. Az elmekórtanból származó tanulságok nem ismerése, tehát az emberi élet egy részében való teljes tudatlanság nemcsak elkerülhető bajok bekövetkezését okozza, hanem gúny tárgyává teszi az emberiség egy elég nagy, szenvedő és így tehát szánsalomra: szoruló hányadát. Az orvostudomány különböző ágai közül talán éppen az elmekórtan a legismeretlenebb a nagyközönség előtt. Az elmebetegségek keletkezéséről a közhitben a legsötétebb babonák járnak szájról-szájra. Ez okozza, hogy a nagyközönségnek az elmebetegekkel szemben alig-alig van szánsalom-, részvétérzése, de sokkal többször gúnyszava. Ebben a tekintetben a legintelligensebb osztály sem nevezheti magát kivételnek. Ezt bizonyítja, hogy az elmeorvosok minden lélekórló munkája mellett sem sikerült minálunk az elmebetegeket védő egyesületet életre hívni, felvirágoztatni. Mindig szégyenérzés tölt el, ha a külföldi hasonló egyesületek nagyszerű tevékenységéről hallok híreket. Ellenben, ha végignézzük parlamenti üléseink jegyzőkönyveit, megtudjuk, hogy képviselőink, ha sértegetni akarják egymást, a bolond, Örült, az elmeógyógyintézetbe való jelzőket használják. Nem olyan régen Bresler, a kiváló kreuzburgi pszichiáter, köriratban kérte föl a világ orvosait, hogy tiltakozzanak az elmebetegek és elmeógyógyintézetek hasonló kigúnyolása ellen.

Mindenesetre kevesebb volna a gúny, ha a nagyközönség tisztában volna vele, hogy az elmebetegségek nem a kicsapongások és bűnök következményei, hanem éppen olyan betegségek és szerencsétlenségek mint bármilyen testi bántalom. De tudni kell azt is, hogy az elmebetegségekből való felgyógyulás éppen úgy nem lehetetlen, mint akármilyen más betegségből.

Épelméjűség és elmebetegség között nincsen éles határ, hanem csak átmenet. Minden tudománynak a legelemibb fogalmak végleges körülírása és tisztázása a legnehezebb feladata. Miként az élettan nem tud feleletet adni arra a kérdésre, hogy tulajdonképpen mi is az élet, mi sem tudjuk megmondani, hogy kiket nevezhetnénk a szó teljes értelmében épelméjűeknek és mik az elmebetegség szigorú kritériumai. Általában elmebetegeknek az olyan egyéneket nevezhetnek, kiknek lelki működései: értelmi, érzelmi és akaratos megnyilvánulásai között hiányzik az összhang. De tökéletes harmóniát senki lelkében meg nem állapíthatunk, ezért tovább menve, előbbi meghatározásunkhoz hozzáfűzhetjük: az elmebetegeknél a diszharmónia olyan nagy, hogy önálló életvezetésre a diszharmónia folytán nem képesek. Hogy e foglalkozás szerint a súlyosabb „neuraszténia“ és hisztéria is az elmebetegségek közé sorozandó, kétségtelen. Az elmebetegségek csoportjába kell soroznunk e bántalmakat, ha elhunyt kiváló pszichiáterünk, Lechner Károly meghatározását fogadjuk is el, ki elmebetegnek nevezte mindazokat, kiknek kóros érzései vannak és ezeknek beteges voltát nem látják be, nem ismerik fel.

Miként az egészséges emberi lélek kifejlődése az örökléstől és a miliótól függ, e két tényezőben gyökereznek az elmebetegségek okai is. Igen sok esetben már maga az öröklés elégséges, hogy valakinél az életvezetésre szükséges lelki harmónia egyáltalán ne fejlődjék ki, míg máskor a diszharmónia csak az élet folyamán az öröklött hajlamosság és a külvilág, a milió káros behatásai következtében keletkezik.

Öröklés alatt az elődök bizonyos tulajdonságainak, hajlamainak az utódokra való átvitelét értjük. A gyermekek azonban nemcsak testi jellegeikben hasonlítanak szüleikhez, hanem gondolkozásukban, jellembeli és kedélybeli sajátságaikban is. Úgy a testi, mint a lelki tulajdonságok nemzedékről-nemzedékre átöröklődnek. Az átöröklés ténye biztosítja a faj fennmaradását. Bár a lelki sajátságok átöröklődésének törvénye még nincs annyira tisztázva, mint a testi tulajdonságok öröklődése, nem tekinthetjük a véletlen játéknak, hogy a kiváló emberek rokonságában rendszeren sok kiváló egyén van, míg a külön emberek utódai többnyire maguk is különcök. A szellemi kiválóságok közül elsősorban az értelmi készség öröklődik. Feltűnően gyakori a művészi, kutató, politikai és gyűjtői hajlamok átöröklése. Ezek a tulajdonságok rendszerint bizonyos ideig értékükben fokozódva nyilvánulnak meg az egymást követő nemzedékekben. A nagyon kiváló, genialis emberek utódaiban a tehetség azonban szabályszerűit már hanyatlani szokott, például Petőfi Sándor és Zoltán, sőt Arany János és fia is. Általában az öröklés folyamán az a törvény szokott érvényesülni, mely szerint a faj a maga átlagos tulajdonságát igyekszik megőrizni. Ezért van tehát, hogy a faj átlagától eltérő egyének vagy utódok nélkül halnak el, vagy utódaik az átlaghoz közelednek. Az átlagtól eltérő sajátságok még abban az esetben sem állandósulnak, ha a fajra nézve különben hasznosak. Ez a törvény érvényes szerencsére a fajra nézve káros tulajdonságokat illetően is. Ez biztosítja a faj fennmaradását és megóvja a fajt a leromlás veszélyétől.

Az átöröklődő ép és kóros testi és lelki tulajdonságok össze-

ségét nevezzük alkatnak, konstitúciónak. Az alkati sajátosságok határozzák meg az egyes egyének viselkedését a különböző ártalmakkal és általában mindennemű külvilág! behatással szemben. A különböző emberek különböző alkata okozza, hogy például a mérgek más és más embernél különféleképpen hatnak. Az egyik embernél a legcsekélyebb mennyiségű szeszesital élvezése, akár egy pohár bor is, típusos részegséget okozhat, tehát múló természetű, súlyos elmebetegséget. Az emberek egy részénél napi egy pohár bor rendszeres fogyasztása következtében az idősült alkoholizmus testi és lelki tünetei fejlődhetnek ki, míg sok ember büntetlenül fogyaszthatja — akár literszámra is — a legtöményebb szeszesitalokat. A különböző alkat szerint az egyik embernél az alkohol élvezése következtében az erek, a szív, a legkülönbözőbb belső szervek, másoknál az agy és ezáltal a lélek betegedik meg. Ezen tanulságok nemismerése vezeti azokat, akik a mérsékelt mennyiségű alkoholfogyasztás jótékony voltát hirdetik.

Alkati szempontból, Kretschmer tanai szerint, az utóbbi időkben az embereket nagyjában két nagy csoportra osztjuk és a jellemző lelki sajátosságok szerint közvetlen (cyklothym) és zárkózott (schizothym) jellemű embereknek nevezzük.

A közvetlen lelki alkatú embereket a kedélyállapot váltakozása, a jó és rossz kedvre való hajlamosság jellemzi. Az ilyen emberek minden körülmények között könnyen feltalálják magukat, a társaságot kedvelik, mindág természetesek, őszinték, szókimondók. A külvilág behatásait, lelki élményeiket könnyedén megoldják, a kellemetlen behatásokat elkerülni igyekeznek, de a csapások keserűségein is könnyen túleszik magukat. Öröme és szenvedésre ezek szerint tehát természetesen és közvetlenül reagálnak. Nincsen kínzó, véres problémájuk, non töprengenek, többnyire a gyakorlat, a tett emberei. Jókedvükkel vagy szomorúságukkal közvetlen összefüggésben és összhangban vannak értelmi műveleteik, mozgásos megnyilvánulásaik, illetve cselekedeteiknek, mozgásaiknak időbeli gyorsasága is. Az optimizmusra és pesszimizmusra való hajlamosság, egymással keverődve rendszerint megvan ugyanazon egy emberben és egyiknél inkább az egyik, másiknál inkább a másik lehet előtérben. Ha azonban ez a keverődés egyenletes, előttünk áll a kényelmes, nyugodt természetű ember. Az ilyenek közül kerülnek ki a társaságot szórakoztató, vidám, csevegő emberek, a csendes humoristák, de a tetterős, gyakorlati emberek, a tudományok népszerűsítői is. Közéletünk nagyjai közül, mint két igen jellemző példára, Deák Ferencre és Mikszáth Kálmánra hivatkozhatom.

A két jellegzetes lelki alkattal többnyire megfelelő testi alkat kapcsolatos. A közvetlen lelki alkatú emberek nagyjából zömök termetűek, elhízásra hajlamosak.

A zárkózott emberek titokzatosak, kiszámíthatatlanok. Érzelmi életük szempontjából egy részüknél inkább a fokozott érzékenység, míg másoknál az érzéketlenség a feltűnő. Egy és ugyanazon egyénben az érzéketlenség és a fokozott érzékenység a legkülönbözőbb módon keverődhetik. Sohasem tudjuk róluk, hogy mikor és milyen

ingerekkel szemben maradnak teljesen hidegek és mikor sértődnek meg. Az őket érő élményi behatásokat — legalább is látszólag — észre sem veszik vagy éppen nagyon komolyan fogják fel és hosszú időn keresztül magukat emésztve tépelődnek fölöttük. A ridegnek látszó, zárkózott jellemű ember rendszerint csak látszólag nem törődik a külvilággal, befelé azonban nagyon érzékeny és az élet az ő részére folyton emésztő, nehéz probléma. Ez az oka annak, hogy igen sokszor a valóságos élettől elzárkózni törekednek. Ők az álmodozók, az elmélet emberei, sokszor csak látszólag, sokszor valóban tétlenek. Néha bámulatosan szívósak, kitarók, fanatikusak, máskor meglepően ingatagok. Lelki életük és mozgásos megnyilvánulásaik között gyakran hiányzik az összhang. Egész magatartásukra bizonyos merevség, félszesség jellemző. Az ilyen emberek közül kerülnek ki a mogorvák, társaságkerülők, különcök, az egoisták, a finom, mély érzésű rajongók, az idealisták, a felfedező és úttörő tudósok. A magyar közélet nagyobb egyéniségei közül, míg elméje el nem borult: gróf Széchenyi Istvánt és Tompa Mihályt sorozhatjuk e csoportba.

A zárkózott lelki alkatú emberek testi alkata nem annyira egységes, mint a közvetleneké. A leggyakoribb közöttük a magas- vagy közepetermetű, szikár, sovány egyén, hosszú, keskeny mellkassal és keskeny váltakkal. A másik gyakran előforduló testalkat az atletikus habitus. Az ilyen emberek közép- vagy magastermetűek, vállövük, mellkasuk széles, izmos, melyekhez viszonyítva az alsó testfél szinte gyenge, vékony. A zárkózott jellemű embereknél ezen két fő testalkati típus mellett ritkábban még más alkati formákat is észlelhetünk.

A fentebb mondottakban természetesen csak a tiszta típusokat ismertettem, A közvetlen és zárkózott emberek házassága révén azonban a legkülönbözőbb ötvözetek keletkezhetnek és így egyugyanazon emberben észlelhetünk közvetlen és zárkózott lelki alkatra jellemző sajátságokat. Sőt előfordul, hogy az élet folyamán egyszer a közvetlen, máskor a zárkózott jellemvonások kerülnek előtérbe.

Az utód elődeitől nemcsak az egészséges alkatot, nemcsak a jó tulajdonságokat, de — sajnos — a beteges alkatot, a rossz és a fajra nézve káros sajátságokat is örökölheti. Az új egyének keletkezésénél már magában a csirában képviselve vannak az összes felszállóági rokonság testi és szellemi jellegei. Az egyén minden ősétől örököl, minél közelebbi az ős: annál többet, tehát a szülőktől a legtöbbet. Az örökölt sajátságok nem mindig ismerhetők fel a kis korban, mert előfordulhat, hogy csak később, az élet folyamán lépnek előtérbe. Sőt az apai és anyai ellentétes sajátságok egymással váltakozhatnak is. Mint a legegyszerűbb példát említem meg, hogy kékszemű apa és bamaszemű anya gyermekének születésekor kék lehet a szeme és csak később bámul meg, megtörténhetik ez fordítva is. Az örökölt elmebetegségek is csak ritkán jelentkeznek már a korai gyermekkorban, ellenben később, különösen midőn a szervezet amúgy is nagy átalakuláson megy keresztül, a pubertás korában robbannak ki a leggyakrabban. Mégis az öröklés következtében valamely egyén sorsa sok tekintetben már a csirában eldőlt és ezért tekinthetjük az örökletes betegségeket — Schaffer szavaival élve — az ember fátumának.

Az elmebetegség öröklésénél sokkal gyakoribb az elmebetegségekre való hajlamosság öröklése, amely azonban még nem jelenti azt, hogy az utód valóban meg is betegedik, mert a csirában megalapozott tulajdonságok, a fentebb említettek értelmében, nem nyilvánulnak meg szükség szerint az utód élete folyamán, hanem rejtve maradhatnak és mégis tovább átörökítődnek. Ez az avatizmus magyarázata. Ilyenkor látjuk, hogy a családra jellemző, esetleg beteges sajátságok, két-három nemzedéket is kihagynak és csak a dédunokáknál vagy még később jelentkeznek újból.

A mindennapi életben rendszeren össze szokták téveszteni a terheltség és hajlamosság különböző jelentőségű fogalmát. E fogalomzavarból pedig sok embernek van kára, mert házasság esetében és sok más alkalmalmmal is gyanús szemmel nézik. Terheltek általában azokat szoktuk nevezni, kiknek felmenőági rokonai között ideg- vagy elmebetegek voltak. Bizonyos, hogy a terheltek egy része valóban hajlamos és ha náluk elmebetegség tünetei nem is lépnek fel, elődeik elmebetegségét átörökíthetik az ő leszármazottaikra. De igen sok, a külvilág káros behatásaiból származó elmebetegség van, mely az utódot nem veszélyezteti és nem teszi hajlamosá. Viszont az elme- és idegbetegségekre való hajlamosság sem alapul föltétlenül minden esetben öröklésen, hanem a legkülönbözőbb külső behatások is előidézhethet. Természetesen súlyos a terheltség és örökölt hajlamot is jelent, ha az előd örökléses elmebántalomban szenvedett. Különösen súlyos a terheltség a szülők ugyanazon természetű örökléses betegsége esetében. Már ezért kell szigorúan tiltani a vérrokonok közötti házasságokat, ami, ha a család örökléses bántalmaktól mentes, veszedelmet nem jelent. A halmozott, kumuláló terheltségnél rendszerint az utódok közül sokan betegednek meg és ha szerencsés keverődés nem történik, a család elfajulása, kipusztulása, következik be.

Azáltal, hogy az utód a szülők kóros alkati sajátságait is örökölheti, szinte már kezdettől fogva az egészséges embertől eltérően, kórosan reagálhat a környezet behatásaira. A két, fennebb már röviden vázolt normális lelki alkat és a két legelterjedtebb örökléses elmebetegség között nincsen éles határ. A közvetlen lelki alkat szélsőséges megnyilvánulását képviselő pszichopathiás egyének hangulata fokozott mértékben emelkedett vagy nyomott lehet, figyelme túlságosan éber vagy éppen nehezen felkölthető, meggondolása, cselekvése felületes, elhamarkodott vagy túlságosan lassú és vontatott. Ez a lelki alkat már csak átmenet az úgynevezett mániás-depressziós elmebetegséghez, amelyben a jókedv a szélsőségig fokozódik, a figyelem szétszóródó, a gondolkodásban a képzetek szinte összefüggéstelenül kergetik egymást és a mozgásos megnyilvánulások is nagy mértékben meggyorsultak, a betegség depressziós alakjában, a rosszkedv öngyilkossági kísérleteket, máskor teljes szótlanságot és mozdulatlanságot okoz. A mániás-depressziós elmebetegek családjában általában túlnyomóan gyakori a közvetlen lelki alkat kevésbé kóros vagy kóros megnyilvánulása. Ez a betegség rendszerint nemzedékről-nemzedékre száll. Az utódoknak azonban csak bizonyos százalékuk örököli, akiknek leszármazottai közül újból hasonló százalék lesz csupán beteg, míg az egész-

ségesen maradt utódok gyermekeit a betegség öröklésének veszélye már nem fenyegeti.

A zárkozott jellemű emberek és a szintén örökléses schizophreniás elmebetegség között hasonló átmenetet találunk. Ezt az átmenetet a fonák, félszeg, emberkerülő, túlságos érzékeny vagy egészen hűvös, közönyös pszichopathiás egyének teszik. A schizophreniás elmebetegség ismertetése ilyen rövid közlemény keretében még vázlatosan sem lehetséges és ezért csak éppen a lényegre reámutatva jegyzem meg, hogy a betegséget a személyiség hasadása jellemzi, az ilyen betegek többnyire úgy viselkednek, mintha két személy volna bennük: egyszer a legégtelmesebbek, máskor olyan benyomást keltenek, mint akik egészen elbutultak. Nagyon gyakran észlelhetünk náluk érzékcsalódásokat, téves eszméket és sajátos, a serdülés korára jellemző, de túlzott és torz érzelmi megnyilvánulásokat és bizzar mozgászavarokat. A schizophreniás elmebetegség öröklése már sokkal bonyolultabb, mint a mánia-depresszíváé. A schizophreniás betegek családjában a zárkozott jellemű emberek fordulnak elő nagyobb számmal, bár néha elég, ha a családban csak egy fonák, különö pszichopatha van, hogy a leszármazottak között a schizophrenia megjelenhessék. A schizophrenia az egészségesen maradt utódok leszármazottai között is felléphet.

É két öröklődő elmebetegségen kívül, mint öröklődő betegségek és kóros lelki sajátságok a korlátoltság, erkölcsi gyengeelméjűség, hisztériára, epilepsziára való hajlamosság vonulhat végig nemzedékről-nemzedékre. Ezek átörökítésében nagy szerepe van az elődök egyéb betegségeknek is, a vérbajnak, alkoholizmusnak és sok más testi betegségnek.

Az örökléses elmebetegségek elszaporodása ellen maga a természet is védekezik, mert — amint említettem — a faj mindig a maga átlagát igyekszik kitermelni. A természet ezen törekvésének a következménye, hogy az örökletes elmebetegségben szenvedő család vagy kipusztul vagy csak elvéve egyes tagjai lesznek betegek és néhány nemzedék múlva az átok alól felszabadul. A kultúremler azonban ennyi védelemben nem nyugodhatik meg, neki küzdenie kell még a fátum ellen is. A küzdelem egyetlen módja az egészséges életmód és az egészséges házasság. Mind a kettő egyúttal a külső okok szülte elmebetegségek elleni harcot is jelenti. Az egészséges életmódról itt nincs miért többet szólnom. A házasság dolgában orvosi szempontból csak egy parancsot ismerek: Beteg ember ne házasodjék! De, mert nem minden betegség jelent veszélyt az utódok szempontjából és a különben egészséges, de örökletes családi elmebetegséggel terhelt ember házassága is sokszor beteg utódok születését eredményezheti, minden házasulandónak kötelessége volna házassága előtt a szakértő- orvos tanácsát kikérni. A jól képzett orvos, ha a könnyebb neurózisban szenvedő betegek házasságát esetleg meg is engedi, semmiképp nem fogja ajánlani a súlyos idegbetegek, epilepsziások, hisztériások nősülését, illetve férjhezmenetelét, melyből rendszerint csak boldogtalan házaset és satnya, életre alig alkalmas utódok származnak. Sok boldogságnak, sok házasetnek volt már megrontója az a babonás

tévhit, hogy a hisztériás és epilepsziás rohamok ellen a rendszeres nemi élet, a házasság a legjobb orvosság. Sajnos, ilyen tanácsot nem egyszer még orvos is ad, pedig a házasság az ilyen esetekben csak a betegség súlyosbodását okozhatja, tönkretéve a házastárs és az utódok életét. Természetesen nem segít a házasság a súlyos alkati idegesség, különtség, könnyelműség, morális gyengeelméjűség és a homoszexualitás esetében sem. Az utódok ellen elkövetett legnagyobb bűnök egyike, ha elmebeteg vagy az elmebetegségből kigyógyult ember házasságát elősegítjük. A házasságnál a házasságra lépők életkorát is tekintetbe kell venni, mert sem a túl fiatal, sem az előrehaladottabb korú egyének egyesüléséből nem várhatunk az életre különösebben alkalmas utódokat. Terhelő körülménynek kell vennünk, ha a szülők között nagy a korkülönbség, tapaszthat szerint az ilyen házasságokból is rendszerint kisebb értékű utódok származnak.

Az elmondottakban nagyjában vázoltam azokat a körülményeket, melyek az öröklés szempontjából bírnak nagyobb jelentőséggel az elmebetegségek keletkezésében. Az alábbiakban a milió, a környezet, a külvilág kórokozó behatásaira kívánok röviden rámutatni.

A környezet, melyben az ember felnő, életét leéli és a környezetből származó behatások csak módosíthatják azokat a tulajdonságokat, melyeket az egyén elődeitől örökölt, de az örökölt alkatot alapjában nem változtathatják meg. Az egyforma környezet huzamosabb behatása, illetve a folytonosan ható, ugyanazon külvilági ingerek az örökölt alkat egyes sajátságait erősíthetik, másokat kifejlődésükben gátolhatnak. Ez a hatás legjobban a gyermekkorban érvényesül és leginkább az erkölcsi felfogás, a jellem kialakulása szempontjából fontos. De nemcsak a lelket érő behatások, hanem a testre, a fizikumra ható ingerek is fontos szerepet játszanak a különböző lelki tulajdonságok kialakulásában.

Az élet folyamán a környezet részéről folytonos veszélyek fenyegetik úgy a testet, mint a lelket. Már a fogamzás pillanatában szörnyű sorsot mérhet gyermekére az a szülő, ki alkoholos, ittas állapotban nemzi gyermekét. Hiszen általánosan ismert, hogy az alkohol zsírokban, lipoidokban oldódva jut be a dúcsejtekbe, ahol vízszívó és fehérjekicsapó sajátságainál fogva súlyos zavarokat okoz. A csírasejtek zsírokban hasonlóan gazdagok, az alkohol tehát ezekbe is könnyen bekerül és bizonyonnal bennük is változásokat idéz elő. Az anyának rendszertelen életmódja a terhesség ideje alatt a magzat fejlődésének legkülönbözőbb zavarát okozhatja, mely fejlődési zavar az egyén későbbi életére igen sokszor súlyos kihatással lehet. Sajnos, az el nem kerülhető nehéz szülések, sokszor a fogóműtétek is az agyvelő traumás bántalma által bénulásoknak, epilepsziának, gyengeelméjűségnek okozójává válhatnak. Bár nem bizonyítható, mégis valószínű, hogy a csecsemő szellemi fejlődésére kevésbé kedvező, ha anyatej helyett mesterséges táplálékkal nevelik. A gyermekkori anyagcserebántalmak, huzamosabb ideig tartó gyomorbélhurutok, melyek a csecsemőt testileg igénybe veszik, szellemi fejlődésében is hátráltathatják. Romlott táplálék, bizonyos anyagokban, vitaminokban szegény, egyoldalú célszerűtlen táplálkozás, valamint az éhezés és szomjúzás nemcsak a gyermekek-

nél, de a felnőtteknél is súlyos elmebetegséget okozhat. Nagy veszélyt jelentenek a gyermekkori fertőző betegségek, melyek nem egyszer az agyat is megtámadják. Különösen a spanyol járvánnyal kapcsolatosan észleltünk számos agyvelőgyulladást, mely után sokszor a gyengeelméjűség, más esetekben sajátos lelki zavarok bomlottak ki. A fertőző betegségek, ha nem is okoznak nagyon gyakran elmebetegségeket, a szervezetet legyengítve arra hajlamossá teszik. Az idősült fertőző betegségek közül a gümőkór, a tuberkulózis az egész szervezet leromlásával előkészíti az elmebetegségek talaját, de közvetlenül magát az agyat is megbetegítheti. A másik nagyon elterjedt idősült fertőző betegség a szifilisz, az elmebetegségek egyik leggyakoribb oka. A terjedő hűdéses elmezavar, paralízis, helytelenül agylágyulás mindig a szifilisz következménye. Szerencsére a szifilisz magában még nem elégséges a betegség keletkezéséhez, mert nem lesz — törvény szerint — minden szifilitikus egyúttal paralitikus is, hanem a szifiliszben szenvedőknek mintegy 1—2%-a betegedik meg a terjedő hűdéses elmezavarban. A paralízis keletkezésében tehát egyéb, ma még kéllően nem ismert tényezőknek is fontos szerepük van. A faji diszpozíció — minden valószínűség szerint — az egyik legfontosabb tényező. Sajnos, a magyar faj a paralízisre igen hajlamos, a szifiliszben szenvedő betegeknek 10—12%-a válik paralitikussá. Az elmebetegségek gyógykezelésében tett újabb nagy haladások azonban e betegség gyógyítását ma már szinte valóra váltották. Azok a betegek, kik korai stádiumban kerülnek megfelelő gyógykezelés alá, közel 60%-ban legalább is hosszú időre visszanyerik sokszor teljes szellemi és munkaképességüket.

A környezetből jutnak a szervezetbe, akár foglalkozás közben, akár véletlenül, akár szándékosan, mint élvezeti cikkek, a legkülönbözőbb mérgek is. Különösen az ipari munkások között gyakoriak az ólommérgezés és szén-gázmérgezés okozta elmebetegségek. A leggyakoribb és legártalmasabb mérgező anyag az alkohol. A szeszesitalok az elmebetegség okai között épp olyan előkelő helyet foglalnak el, mint a szifilisz. Természetesen minél töményebb a szeszesital, annál könnyebben és annál súlyosabb elmebetegséget okozhat. Egyéb hódító mérgek közül különösen a kokain és a morfium örvend nagy elterjedtségnek. Mindkét mérgező anyag rendszeres élvezése a jellem átalakulását, súlyos erkölcsi fogyatékoságot okoz. Úgy az alkohol, mint a morfium és kokain élvezetének elterjedésében a legnagyobb szerepe a környezet csábításának van. Sajnos, morfinizmusnak nem egyszer vált már okozójává lelkiismeretlen orvos is, ki betegének fájdalomcsillapításra meggondolatlanul, a beteg lelkiállását nem mérlegelve, morfiomot rendelt. Számos más mérgező anyag: kén, belladonna, higany stb. szintén okozhat elmezavarokat, amelyek azonban nálunk aránylag ritkábban fordulnak elő. Elmebetegségekre, idegbetegségekre hajlamossá teszi a túlságosan hosszú, nehéz, nagy felelősséget jelentő, megerőltető és pihenés nélküli testi vagy szellemi munka, különösen, ha az éjjeli nyugalom feláldozását követeli. Ideg- és elmebajos lehet valaki a fejet ért súlyos sérülés, agyrázkódás, de a nagyfokú vérvesztés, a vérkeringési, légző-, emésztő-, kiválasztó szervek, belső elválasztási mirigyek betegségei folytán is.

A lélek kifejlődésére rendkívül nagy hatással van a környezetben élő emberek lelkivilága, szellemi fejlettsége is. Bármilyen eszes családból származik is egy gyermek, korlátolt és tudatlan lesz, ha ilyen emberek környezetében nő fel. Erkölcsi érzései nem fejlődhetnek ki annak, aki gonosztevők között éli le életét. A rossz példa és a rossz nevelés a legszörnyűbb károkat okozhatja a gyermek lelki életében. A lappangó kóros hajlamok kifejlődésének ezek a legjobb eszközei. Az ideges szülők nemcsak idegeseknek nemzik, de idegesekké is nevelik gyermekeiket. A gyermek lelkének egyik alapvető sajátja az utánzás. Elképzelhető tehát, milyen hatással vannak a gyermeki lélek fejlődésére a szülők indulatkitörései, a heves családi jelenetek. Nem tekintve a félelmet, amit a gyermek állandóan érez, amelyben él és fölnevelkedik a mindig ingerült, bosszús, idegbeteg vagy alkoholista apa mellett, ő is hasonlóvá fejlődhetik. Nagyon sok idegbetegségnek lett okozója a rossz, ijesztő történeteket tartalmazó rémmese, amely hosszú ideig nyomot hagyó félelem és éjjeli felriadások szülője lehet. Hasonló rossz hatással lehet a gyermekekre a kellően meg nem választott mozi- vagy színdarab is. Sokszor láttunk ideges tüneteket kifejlődni a különben is ideges alkatú gyermekeknél, kiket a szülők túlkorán adnak iskolába, a tanulást erőltetik és mindenáron csodagyereket akarnak belőlük nevelni. A tapasztalat mutatja, hogy a csodagyerekek legnagyobb része néhány év alatt letörik és az átlagnál is gyengébb marad.

A kellemetlen lelki élmények ideges tüneteket többnyire csak hajlamos, pszichopathiás alkatú egyéneknél szoktak kiváltani és pedig rendszerint a személyiség struktúrája szerint a különböző egyéneknél más és más csoportba sorozható élményféleségek a betegség kiváltó okai. Az ilyen élményeket kulcsélményeknek is szoktuk nevezni. Minél egészségesebb valakinek a lelki alkata, annál súlyosabb lelki megrázkódtatás okozhat nála lelki diszharmoniót, idegbetegséget. Súlyosabb jelentőségű lelki betegségek, melyek élmények hatására keletkeznek, csak súlyosan hajlamosított egyéneknél szoktak előfordulni. Természetesen az ilyen kulcsélmények rendszerint igen erős kellemetlen kedélymegrázkódtatásokkal kapcsolatosak. Különösen azok a kellemetlen élmények hatnak bajt okozóan, amelyek leghatalmasabb ösztöneinkkel, az ön- és fajfenntartás ösztöneivel vannak kapcsolatban. Freud és iskolája különösen a nemi étellel járó lelki eseményeknek, élményeknek tulajdonítanak — véleményünk szerint — túlságosan is fontos kórokozó szerepet. Ezeknek jelentőségét valóban nem becsülhetjük le, de az idegbetegségek egyedüli okozójául nem fogadhatjuk el. Különösen nem tekinthetjük leggyakoribb kórokozóként a Freudék által oly gyakran emlegetett infantilis szexuális élményeket. A Freudiskola élénk szexuális életet sejt a gyermekkorban és a gyermekkor szexuális élményeit, az ekkor kiállott szexuális traumákat tünteti fel, mint a neurózisok és elmebetegségek leggyakoribb okát. Tagadhatatlan, hogy a serdülő és későbbi, sőt a szexuális hanyatlás korában is a nemi kielégítetlenség, gyermektelenség, a terhességtől, a fertőzéstől való félelem, a tiltott viszonyok gyakran robbantanak ki ideges tüneteket. Igen elterjedt téves hit, hogy az önfertőzés, mint olyan, súlyos

elmebetegséget okozhat. Az önfertőzés maga már többnyire ideges jelenség és ideges egyéneknél fordul elő. Az igen gyakran üzött masturbáció természetesen kimerüléssel állapotot idézhet elő és ezáltal az idegességet csak fokozza. Súlyos idegbetegségek az önfertőzőknél azonban csupán lelki úton keletkezhetnek, a masturbációról elterjedt ijesztő ponyvairodalom, a betegségtől és büntetéstől való félelem következtében. Szexuális vonatkozásúak rendszerint azok a neurózisok is, melyek többnyire nőknél fordulnak elő és kiváltó okuk valamely súlyos testi fogyatkozás, vagy torzító heg.

A szexuális élmények kórokozó szerepe mellett egyáltalában nem hanyagolhatók el azok a lelki konfliktusok, melyek az önfenntartás veszélyeztetéséből származnak. Az ilyen eredetű lelki bántalmak egész tömegét észlelhettük a világháború ideje alatt. Az életét féltő katonáknál a félelem a legkülönbözőbb megjelenésű neurózisokat okozta. Életének féltése a menekülés vágyát költötte fel. Biztosan gondolt szökésre és a menekülés ezer módjára, közöttük valami jutányos, enyhébb betegségre is. Mindezek a gondolatai azonban magasabb etikai felfogásával ellenkeztek, vagy a büntetéstől és megvetéstől való félelem folytán a tudatból kiszorítottak. De az így elfojtott, kiszorított képzetcsoporthoz tartozó komplexum a tudat alatt állandóan tovább hatott. Egy gránátrobbanás vagy pergőtűz alkalmas volt arra, hogy a katona nem tudatosan, de betegségbe meneküljön és célját, a harctérről, az életveszélyből való menekülést megvalósítsa. A harctéri idegsokkok eleitől végig mind ilyen eredetűek voltak. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy hadifogságba került katonáknál, bár a gránát mellettük robbant fel, bár a pergőtűzben maguk is résztvettek, ilyen betegségek nem jelentkeztek. A rémület, a betegségtől való félelem, a mellőztetés, jobb élet után való meddő vágyakozás, melyek tehát az önfenntartási ösztönnel letagadhatatlanul kapcsolatban vannak, mind idegbetegségeknek, reaktív elmebetegségeknek okozói lehetnek.

Nem nehéz a kapcsolatot megtalálni az önfenntartási Ösztön és azon kulcsélmények között sem, melyek a társadalmi helyzetekből és az erkölcsi érzelmekből származnak. Ilyen neurózist, reaktív pszichózist okozó élmény az elhagyatottságnak élménye, ide tartoznak a fogság, a közeli hozzátartozók halála, a nagyothallás, a teljesen idegen környezet stb. Néha egyes reaktív jellegű elme- vagy idegbetegség háttérében a jogsérelem, a becsületsérelem, az elhibázott hivatás, a nyugdíjazás élményei húzódnak meg. Igen sok neurózist volt alkalmunk észlelni a „B-listázás“ idejében. A hivatás, a foglalkozás, a társadalmi kör — különösen pszichopatháknál — nagy tömegben hozhatják felszínre a latens kóros tulajdonságokat. Egyes hivatások meghatározott konstitúciójú pszichopathiás egyéneknél bizonyos jellemző kóros reakciót válthatnak ki. Például a nevelőnők a mellőzések, megaláztatások következtében keserű, érzékeny, depressziós színezetű lelki bántalmakra hajlamosak, a néptanítóknál paranoiás megbetegedések gyakoriak. Sokszor fejlődnek ki neurózisok olyan foglalkozású embereknél, kik hivatásuknál fogva bizonyos előírt merev szabályok között kell eltöltsék életüket. Ezekben az esetekben összeütközések, konfliktusok keletkeznek az alacsonyabb ösztönös élet és a morális,

etikai felfogás között. Különösen gyakori, hogy hisztériás reakciók következnek be az irigység folytán, valamint hogy a hisztériás alkatú egyén az erősebb fölött uralkodni vágyik és ezt a betegségbe menekülés útján éri el, a betegség által ugyanis kierőszakolja a kíméletet, a gyöngéd bánásmódot, kívánságainak teljesítését. Általában mondhatni: minden lelki alapon fejlett ideges reakciónak más és más lelki oka lehet, olyannyira, hogy a lelki okokat hiánytalanul felsorolni képtelenség. Egy-egy lelki betegségnek is többnyire nem egyetlen lelki élmény, hanem az élmények egész halmazata teheti alapját.

Az elmebetegségek és lelki-eredetű idegbetegségek e rövid ismertetése keretében végezetül még meg kell említenem, hogy a betegségek keletkezésében az egyén kora és bizonyos élettani működései is elősegítő szereppel bírnak. A gyermekkorban — a született gyengeelméjűségtől eltekintve — alig-alig találkozunk kifejezett elmebántalommal, ellenben igen gyakoriak az elmebetegségek a serdülés és a visszafejlődés korában, midőn is a szervezetben a belső elválasztásos mirigyek intenzív működésbe lépése, illetve annak csökkenése a szervezet nagy megrázkódtatását és átváltozását jelenti. Szintúgy igen hajlamosak elmebetegségre — igaz, hogy rendszerint inkább csak átmeneti, múló tartamúakra — a nők, a terhesség, a szülés, szoptatás, tehát az egész szervezetnek ugyancsak súlyos igénybevétele idejében.

NYIRÓ GYULA